

๕. โปฏฐปาทสูตร^๑

เรื่องปริพาชกโปฏฐปาท

[๒๗๕] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ก็สมัยนั้น โปฏฐปาทปริพาชก พร้อมด้วยปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ ประมาณ ๓,๐๐๐ อาศัยอยู่ในมัลลิการาม ซึ่ง (เมื่อแรก) มีศาลาหลังเดียวเรียงรายด้วยต้นมะพลับ อันเป็นสถานที่ไต่ลัทธิ. ครั้งนั้นเป็นเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงงุ่นง่าแล้ว ทรงถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปบิณฑบาตในพระนครสาวัตถี. พระองค์ทรงดำริว่า เราจะเที่ยวบิณฑบาตไปในกรุงสาวัตถีก็ยังไม่เข้า ถ้ากระไร เราควรจะไปหาโปฏฐปาทปริพาชกยังมัลลิการาม ซึ่ง (เมื่อแรก) มีศาลาหลังเดียวเรียงรายด้วยต้นมะพลับ อันเป็นสถานที่ไต่ลัทธิ จึงเสด็จไป ณ ที่นั้น.

ติรัจฉานกถา

[๒๗๖] สมัยนั้น โปฏฐปาทปริพาชกนั่งอยู่กับปริพาชกบริษัทหมู่ใหญ่ กำลังสนทนาติรัจฉานกถาต่างเรื่องด้วยเสียงดังลั่นอีกทีก็ คือ พูดเรื่องพระราชชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตรอก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อมด้วยประการนั้นๆ พอโปฏฐปาทปริพาชก ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จมาแต่ไกล จึงห้ามบริษัทของตนว่า ขอท่านทั้งหลายเบาๆ เสียงหน่อย อย่าส่งเสียงอึงนัก พระสมณโคดมกำลังเสด็จมา พระองค์ท่านโปรดเสียงเบา และกล่าวสรรเสริญคุณของเสียงเบา บางทีพระองค์ท่านทรงทราบว่าบริษัทมีเสียงเบาแล้ว พึงสำคัญที่จะเสด็จเข้ามาก็ได้ เมื่อโปฏฐปาทปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว พวกปริพาชกเหล่านั้นได้พากันนั่ง.

[๒๗๗] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปหาโปฏฐปาทปริพาชก ถึงที่อยู่แล้ว. เธอจึงกราบทูลเชื้อเชิญพระผู้มีพระภาคว่า ขอเชิญเสด็จพระเจ้าข้า พระองค์เสด็จมาดีแล้ว นานๆ

^๑ ที.ส. ๙/๔๐๖ - ๔๔๓ (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ หน้าที่ ๑๗๕ - ๑๗๖)

พระองค์จึงจะมีโอกาสเสด็จมาที่นี่ ขอเชิญประทับนั่ง นี้อาสนะเขาแต่งตั้งไว้แล้ว. พระผู้มีพระภาค ประทับนั่งบนอาสนะซึ่งเขาแต่งตั้งไว้. ฝ่ายโภทฐปาทปริพาชกถือเอาอาสนะตำแหน่งหนึ่ง นั่ง ณ ที่อันสมควรข้างหนึ่ง พระผู้มีพระภาครับสั่งถามเธอว่า ดูกรโภทฐปาทะ บัดนี้อันพวกท่านนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ และเรื่องอะไรเล่าที่พวกท่านสนทนากันอยู่?

ว่าด้วยอภิสังขยานิโรธ

[๒๗๘] เมื่อพระผู้มีพระภาครับสั่งอย่างนี้แล้ว โภทฐปาทปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เรื่องที่พวกข้าพระองค์สนทนากันบัดนี้นั้นคงไว้ก่อน เรื่องเช่นนี้ พระผู้มีพระภาคจะทรงสดับต่อภายหลังก็ได้ ไม่ยากนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันก่อนๆ พวกสมณพราหมณ์ ผู้มีลัทธิแตกต่างกัน ประชุมกันในโกศุหลสาลา ได้สนทนากันในอภิสังขยานิโรธว่า ท่านทั้งหลายอภิสังขยานิโรธเป็นไฉน? ในสมณพราหมณ์เหล่านั้นบางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า สัญญาของบุรุษ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เกิดขึ้นเอง ดับไปเอง สมัยใดสัญญาเกิดขึ้น สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า มีสัญญา สมัยใดสัญญาดับไป สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า ไม่มีสัญญา พวกหนึ่งบัญญัติอภิสังขยานิโรธไว้ ด้วยประการฉะนี้.

อีกพวกหนึ่งกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ข้อนี้จักเป็นเช่นนั้นหามิได้ เพราะว่าสัญญาเป็น อัตตาของบุรุษ และอัตตานั้นเข้ามาก็มี ไปปราศก็มี สมัยใดอัตตาเข้ามา สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า มีสัญญา สมัยใดอัตตาไปปราศ สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า ไม่มีสัญญา พวกหนึ่งบัญญัติอภิสังขยานิโรธ ด้วยประการฉะนี้.

อีกพวกหนึ่งกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ข้อนี้จักเป็นเช่นนั้นก็หามิได้ เพราะว่าสมณพราหมณ์ที่มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก มีอยู่ ท่านเหล่านั้นบันดาลให้มีก็ได้ บันดาลให้พรากรก็ได้ ซึ่งสัญญาของบุรุษนี้ สมัยใดบันดาลให้มี สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า มีสัญญา สมัยใดบันดาลให้พราก สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า ไม่มีสัญญา พวกหนึ่งบัญญัติอภิสังขยานิโรธไว้ ด้วยประการฉะนี้.

อีกพวกหนึ่งกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านทั้งหลาย ข้อนี้จักเป็นเช่นนั้นก็หามิได้ เพราะว่าเทวดาที่มีฤทธิ์มาก มีอำนาจมาก มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นบันดาลให้มีก็ได้ บันดาลให้พรากรก็ได้ ซึ่งสัญญาของบุรุษนี้ สมัยใดบันดาลให้มี สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า มีสัญญา สมัยใด บันดาลให้พราก สมัยนั้นสัตว์ก็ชื่อว่า ไม่มีสัญญา พวกหนึ่งบัญญัติอภิสังขยานิโรธ ด้วยประการฉะนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีสติปรารถนาเฉพาะพระผู้มีพระภาคเกิดขึ้นว่า ท่านผู้ฉลาด ในธรรมเหล่านี้เป็นอย่างดีนั้น ต้องเป็นพระผู้มีพระภาคแน่แท้ ต้องเป็นพระองค์พระสุคตแน่แท้พระองค์ทรงฉลาด ทรงรู้ซ้ำของในอภิสังขยานิโรธ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อภิสังขยานิโรธ เป็นไฉน?

[๒๗๕] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า คูกรโปภูฐปาทะ ในสมณพราหมณ์เหล่านั้น พวกที่กล่าวอย่างนี้ว่า สัญญาของบุรุษ ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เกิดขึ้นเองดับไปเอง ความเห็นของสมณพราหมณ์พวกนั้นผิดแต่ต้นทีเดียว. เพราะเหตุไร เพราะสัญญาของบุรุษมีเหตุ มีปัจจัยเกิดขึ้นก็มี ดับไปก็มี สัญญาอย่างหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษาก็มี สัญญาอย่างหนึ่ง ย่อมดับไป เพราะการศึกษาก็มี ก็ข้อที่จะพึงศึกษาเป็นไฉน คูกรโปภูฐปาทะ พระตถาคตเสด็จอุบัติในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชชาและจรณะ เสด็จไปดีแล้วทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม พระตถาคตพระองค์นั้น ทรงทำโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ให้แจ้งชัดด้วยพระปัญญาอันยิ่งของพระองค์เองแล้ว ทรงสอนหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์เทวดาและมนุษย์ให้รู้ตาม ทรงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถพร้อมทั้งพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์สิ้นเชิง กถุหบดี บุตรกถุหบดี หรือผู้เกิดเฉพาะในตระกูลใด ตระกูลหนึ่ง ย่อมพึงธรรมนั้น ครั้นฟังแล้วได้ศรัทธาในพระตถาคต เมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักรว่า ฆราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริบูรณ์ ให้บริสุทธิ์ โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย ถ้ากระไร เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต สมัยต่อมา เขาละกองโกศสมบัติน้อยใหญ่ ละเครื่องญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วสำรวจมระวังในพระปาติโมกข์อยู่ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ประกอบด้วยกายกรรมวจีกรรมที่เป็นกุศล มีอาชีพบริสุทธิ์ ถึงพร้อมด้วยศีล คຸ່ມครองทวารในอินทริย์ทั้งหลายประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เป็นผู้ต้นโดย.

จุดคิด

ดูกร โปณฺฐปาทะ อย่างไร ภิกษุจึงเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล.

๑. ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ละการฆ่าสัตว์ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑะ วางศาสตรา มีความละเอียด มีความเอ็นดู มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ข้อนี้เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๒. เธอละการลักทรัพย์ เว้นขาดจากการลักทรัพย์ รับแต่ของที่เขาให้ ต้องการแต่ของที่เขาให้ ไม่ประพฤติตนเป็นขโมย เป็นผู้สะอาดอยู่ แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๓. เธอละกรรมเป็นข้าศึกแก่พรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์ ประพฤติห่างไกล เว้นขาดจากเมถุนอันเป็นกิจของชาวบ้าน แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๔. เธอละการพูดเท็จ เว้นขาดจากการพูดเท็จ พูดแต่คำจริง ดำรงคำสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักฐาน ควรเชื่อได้ ไม่พูดลวงโลก แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๕. เธอละคำส่อเสียด เว้นขาดจากคำส่อเสียด ฟังจากข้างนี้แล้วไม่ไปบอกข้างโน้น เพื่อให้คนหมู่นั้นแตกร้ายกัน หรือฟังจากข้างโน้นแล้วไม่มาบอกข้างนี้ เพื่อให้คนหมู่นั้นแตกร้ายกัน สมานคนที่แตกร้ายกันแล้วบ้าง ส่งเสริมคนที่พร้อมเพรียงกันแล้วบ้าง ชอบคน ผู้พร้อมเพรียงกัน ยินดีในคนผู้พร้อมเพรียงกัน เพลิดเพลินในคนผู้พร้อมเพรียงกัน กล่าวแต่คำที่ทำให้คนพร้อมเพรียงกัน แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๖. เธอละคำหยาบ เว้นขาดจากคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไม่มีโทษ เพราะเหตุ ชวนให้รัก จับใจ เป็นของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่ พอใจ แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๗. เธอละคำเพ้อเจ้อ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ พูดถูกกาล พูดแต่คำที่เป็นจริง พูดอิงอรรถ พูดอิงธรรม พูดอิงวินัย พูดแต่คำมีหลักฐาน มีที่อ้าง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ โดยกาลอันควร แม้ข้อนี้ก็ศีลของเธอประการหนึ่ง.

๘. เธอเว้นขาดจากการพรากพิชคามและกุตคาม.

๙. เธอฉันหนเดียว เว้นการฉันในราตรี งดจากการฉันในเวลาวิกาล.

๑๐. เธอเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการเล่นอันเป็นข้าศึกกุศล.

๑๑. เธอเว้นขาดจากการตัดทรง ประดับ และตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอม และเครื่องประเทืองผิว อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว.

๑๒. เธอเว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่.

๑๓. เธอเว้นขาดจากการรับทองและเงิน.
๑๔. เธอเว้นขาดจากการรับัญญาหารคิปป.
๑๕. เธอเว้นขาดจากการรับเนื้อคิปป.
๑๖. เธอเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี.
๑๗. เธอเว้นขาดจากการรับทาสีและทาส.
๑๘. เธอเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ.
๑๙. เธอเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร.
๒๐. เธอเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา.
๒๑. เธอเว้นขาดจากการรับไร่นาและที่ดิน.
๒๒. เธอเว้นขาดจากการประกอบพฤติกรรมและการรับใช้.
๒๓. เธอเว้นขาดจากการซื้อการขาย.
๒๔. เธอเว้นขาดจากการโกงด้วยตราชั่ง การโกงด้วยของปลอม และการโกงด้วยเครื่องตวงวัด.
๒๕. เธอเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง.
๒๖. เธอเว้นขาดจากการตัด การฆ่า การจองจำ การตีชิง การปล้นและกรรโชก แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

จบจุลศีล

มัชฌิมศีล

๑. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากพิชคามและภุตคาม เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญ บาง จำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการพรากพิชคามและภุตคาม เห็นปานนี้ คือ พืชเกิดแต่เง่า พืชเกิดแต่ลำต้น พืชเกิดแต่ผล พืชเกิดแต่ยอด พืชเกิดแต่เมล็ด เป็นที่ครบห้า แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๒. ภิกษุเว้นขาดจากการบริโภคของที่ทำการสะสมไว้ เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญ บางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบการบริโภคของที่ทำการสะสมไว้เห็นปานนี้ คือ สะสมข้าว สะสมน้ำ สะสมผ้า สะสมยาน สะสมที่นอน สะสมเครื่องประเทืองผิว สะสมของหอม สะสมอมิส แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๓. วิทยุเว้นขาดจากการดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญ บางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวยดูการเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศลเห็นปานนี้ คือ การฟ้อน การขับร้อง การประโคมมหรสพ มีการรำเป็นต้น การเล่านิยาย การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง ฉากภาพบ้านเมืองที่สวยงาม การเล่นของคน จัณฑาล การเล่นไม้สูง การเล่นหน้าศพ ชนช้าง ชนม้า ชนกระบือ ชนโค ชนแพะ ชนแกะ ชนไก่ รบนกกระทำรำกระบี่กระบอง มวยชก มวยปล้ำ การรบ การตรวจพล การจัดกระบวนทัพ กองทัพ แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลืมนึกของเธอประการหนึ่ง.

๔. วิทยุเว้นขาดจากการชวนขวยเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวยเล่นการพนันอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเห็นปานนี้ คือ เล่นหมากกรุก แฉวง แฉดดา แฉดละลิตดา เล่นหมากเก็บ เล่นควด เล่นหมากไหว เล่นโยนบ่วง เล่นไม้หึ่ง เล่นกำทาย เล่นสะกา เล่นเป่าใบไม้ เล่นไถน้อยๆ เล่นหกคะเมน เล่นกั้งหัน เล่นดวงทราย เล่นรถน้อยๆ เล่นธนูน้อยๆ เล่นเขียนทายกัน เล่นทายใจ เล่นเลียนคนพิการ แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลืมนึกของเธอ ประการหนึ่ง.

๕. วิทยุเว้นขาดจากการนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่ เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังนั่งนอนบนที่นั่งที่นอนอันสูงใหญ่เห็นปานนี้ คือ เตียงมีเท้าเกินประมาณ เตียงมีเท้าทำเป็นรูปสัตว์ร้าย ผ้าโกเชาวันชยาวเครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะ วิจิตรด้วยลวดลาย เครื่องลาดที่ทำด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดที่มีสีฐานเป็นช่อดอกไม้ เครื่องลาดที่ยัดนุ่น เครื่องลาดขนแกะ วิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายที่มีสีหะและเสือเป็นต้น เครื่องลาดขนแกะมีขนตั้ง เครื่องลาดขนแกะมีขนข้างเดียว เครื่องลาดทองและเงินแกมไหม เครื่องลาดไหมขลิบทองและเงิน เครื่องลาดขนแกะจุนางฟ้า ๑๖ คน เครื่องลาดหลังช้าง เครื่องลาดหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ชื่อชินะอันมีขนอ่อนนุ่ม เครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอนข้าง แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลืมนึกของเธอประการหนึ่ง.

๖. วิทยุเว้นขาดจากการประกอบ การประดับตกแต่งร่างกาย อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัว เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนขวย ประกอบการประดับตกแต่งร่างกาย อันเป็นฐานแห่งการแต่งตัวเห็นปานนี้ คือ อบตัว ไคลอวัยวะอาบน้ำหอม นวด ส่องกระจก แด้มตา ทัดดอกไม้ ประเทืองผิว ผัดหน้า ทา

ปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ไข่มุ่เท้า ไข่มุ่กัถยา ไข่มุ่ดาบ ไข่มุ่ขรรค์ ไข่มุ่ร่ม สวมรองเท้า ประดับวิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น ไข่มุ่พัถวาวิชนี นุ่น่มฝ้าขาว นุ่น่มฝ้ามีชาย แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอ ประการหนึ่ง.

๙. ภิกษุเว็นขาดจากดิรัจฉานกถา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางจำพวก ฉัน โภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังประกอบดิรัจฉานกถาเห็นปานนี้ คือ พุดเรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องฝ้า เรื่องที นอน เรื่องดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาคู เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องนคร เรื่อง ชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตโรค เรื่องทำน้ำ เรื่องคนทีล่งลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเลื่อม ด้วยประการนั้นๆ แม้ข้อ นี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๑๐. ภิกษุเว็นขาดจากการกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกัน เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ผู้เจริญ บาง จำพวก ฉัน โภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังกล่าวถ้อยคำแก่งแย่งกันเห็นปานนี้ เช่นว่า ท่านไม่รู้ท่วถึงธรรมวินัยนี้ ข้าพเจ้ารู้ท่วถึง ท่านจ้รู้ท่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติ ผิด ข้าพเจ้าปฏิบัติถูก ถ้อยคำของข้าพเจ้าเป็นประโยชน์ ของท่านไม่เป็นประโยชน์ คำทีควร จะกล่าวก่อน ท่านกลับกล่าวภายหลัง คำทีควรจะกล่าวภายหลัง ท่านกลับกล่าวก่อน ข้อที ท่านเคยฆ่าของ มาผันแปร ไปแล้ว ข้าพเจ้าจับผิดวาถะของท่านได้แล้ว ข้าพเจ้าข่มท่าน ได้แล้ว ท่านจงถอนวาถะเสีย มิฉะนั้นจ้แก่ใจเสีย ถ้าสามารถ แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๑๑. ภิกษุเว็นขาดจากการประกอบพุตกรรมและการรับใช้ เช่น อย่างทีสมณพราหมณ์ผู้ เจริญบางจำพวก ฉัน โภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังชวนชวยประกอบพุตกรรมและการ รับใช้เห็นปานนี้ คือ รับเป็นพุตของพระราชา ราชมหาอำมาตย์ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี และกุมารว่า ท่านจงไปในที่นี้ ท่านจงไปในที่โน้น ท่านจงนำเอาสิ่งนี้ไป ท่านจงนำเอาสิ่งนี้ ในที่โน้นมา ดังนี้ แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๑๒. ภิกษุเว็นขาดจากการพุดหลอกลวงและการพุดเลียบเคียง เช่นอย่างทีสมณ พราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวก ฉัน โภชนะทีเขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังพุดหลอกลวง พุดเลียบ เคียง พุดหว่านล้อม พุดและเล็ม แสวงหาลาภด้วยลาภ แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

มหาศีล

๑. ภิกษุเว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกนั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชาเห็นปานนี้ คือ ทายอวัยวะ ทายนิमित ทายอุปบาท ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ ทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีชัศถกลบบูชาไฟ ทำพิธีชัศตราบูชาไฟ ทำพิธี ชัศข้าวสารบูชาไฟ ทำพิธีเติมเนยบูชาไฟ ทำพิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ ทำพิธีเสกเป่าบูชาไฟ ทำพิธีกรรมด้วยโลหิต เป็นหมอดูอวัยวะ คุณลักษณะที่บ้าน คุณลักษณะที่นา เป็นหมอปุ๊กเสก เป็นหมอผี เป็นหมอลงเลขยันต์คุ้มกันบ้านเรือน เป็นหมองู เป็นหมอยาพิษ เป็นหมอแมลงป่อง เป็นหมอรักษาแผลหนูกัด เป็นหมอทายเสียงนก เป็นหมอทายเสียงกา เป็นหมอทายอายุ เป็นหมอเสกกันลูกศร เป็นหมอทายเสียงสัตว์ แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๒. ภิกษุเว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทายลักษณะแก้วมณี ทายลักษณะไม้พลอง ทายลักษณะผ้า ทายลักษณะศาสตรา ทายลักษณะดาบ ทายลักษณะศร ทายลักษณะธนู ทายลักษณะอาวุธ ทายลักษณะสตรี ทายลักษณะบุรุษ ทายลักษณะกุมาร ทายลักษณะกุมารี ทายลักษณะทาส ทายลักษณะทาสี ทายลักษณะช้าง ทายลักษณะม้า ทายลักษณะกระบือ ทายลักษณะโคอุสุภะ ทายลักษณะโค ทายลักษณะแพะ ทายลักษณะแกะ ทายลักษณะไก่ ทายลักษณะนกกระทา ทายลักษณะเหี้ย ทายลักษณะตุ่น ทายลักษณะเต่า ทายลักษณะมฤค แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๓. ภิกษุเว้นขาดจากการเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเล็งชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักยกออก พระราชาจักไม่ยกออก พระราชาภายใน จักยกเข้าประชิด พระราชาภายนอกจักถอย พระราชาภายนอกจักยกเข้าประชิด พระราชาภายใน จักถอย พระราชาภายในจักมีชัย พระราชาภายในจักปราชัย พระราชาภายนอกจักมีชัย พระราชาภายนอกจักปราชัย พระราชาองค์นี้จักมีชัย พระราชาองค์นี้จักปราชัย เพราะเหตุนี้ๆ แม้ข้อนี้ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๔. ภัยพิบัติที่เกิดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชา เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ เจริญบางจำพวก นั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้ว ยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชา เห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จักมีจันทรคราส จักมีสุริยคราส จักมีนักษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จักเดินถูกทาง ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์จักเดินผิดทาง ดาวนักษัตรจักเดินถูกทาง ดาวนักษัตรจักเดินผิดทาง จักมีอุกกาบาต จักมีดาวหาง จักมีแผ่นดินไหว จักมีฟ้าร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรจักขึ้น ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักตก ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักมัวหมอง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักกระจ่าง จันทรคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ สุริยคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ นักษัตรคราสจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์เดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดาวนักษัตรเดินถูกทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดาวนักษัตรเดินผิดทางจักมีผลเป็นอย่างนี้ มีอุกกาบาตจักมีผลเป็นอย่างนี้ มีดาวหางจักมีผลเป็นอย่างนี้ แผ่นดินไหวจักมีผลเป็นอย่างนี้ ฟ้าร้องจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรขึ้นจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรตกจักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรมัวหมอง จักมีผลเป็นอย่างนี้ ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และดาวนักษัตรกระจ่างจักมีผลเป็นอย่างนี้ แม้ข้อนี้ ก็เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๕. ภัยพิบัติที่เกิดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชา เช่นอย่างที่สมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกนั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชาเห็นปานนี้ คือ พยากรณ์ว่า จักมีฝนดี จักมีฝนแล้ง จักมีภิกษาหาได้ง่าย จักมีภิกษาหาได้ยากจักมีความเกษม จักมีภัย จักเกิดโรค จักมีความสำราญ หาโรคมิได้ หรือนับคะแนน คำนวณนับประมวล แต่งกาย โลกายตศาสตร์ แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๖. ภัยพิบัติที่เกิดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชา เช่น อย่างที่สมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกนั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยตรีนานวิชา เห็นปานนี้ คือให้ฤกษ์อวาหมงคล ให้ฤกษ์วิวาหมงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์เก็บทรัพย์ ฤกษ์จ่ายทรัพย์ ฤกษ์โชคดี ฤกษ์เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ให้ลั่นกระดิ่ง ร่ายมนต์ให้กางเขน ร่ายมนต์ให้มือสั้น ร่ายมนต์ไม่ให้หูได้ยินเสียง เป็นหมอทรงกระจก เป็นหมอทรงหญิงสาว เป็นหมอทรงเจ้า บวงสรวงพระอาทิตย์ บวงสรวงท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์ ฟันไฟ ทำพิธีเชิญขวัญ แม้ข้อนี้ก็ เป็นศีลของเธอประการหนึ่ง.

๗. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เช่นอย่างทีสมณพราหมณ์ ผู้เจริญบางจำพวกนั้น โภชนะที่เขาให้ด้วยศรัทธา แล้วยังเลี้ยงชีพโดยทางผิดด้วยติรัจฉานวิชา เห็นปานนี้ คือ ทำพิธีบนบาน ทำพิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี สอนมนต์ป้องกันบ้านเรือน ทำกะเทยให้กลับเป็นชาย ทำชายให้กลายเป็นกะเทย ทำพิธีปลูกเรือน ทำพิธีบวงสรวงพื้นที่ ฟันน้ำมนต์ รคน้ำมนต์ ทำพิธีบูชาไฟ ประยูรสารอก ประยูรธาตุ ประยูรธาตุโทษเบื้องบน ประยูรธาตุโทษเบื้องล่าง ประยูรแก้วปัดศิระษะ หุงน้ำมันหยอดหู ประยูรยาตา ประยูรยานัตถ์ ประยูรยาทากัด ประยูรยาทาสมาน ป้ายยาตา ทำการผ่าตัด รักษาเด็ก ไล่ยา ชะแผล แม้ข้อนี้ก็เป็นที่ลืมนึกของเธอประการหนึ่ง.

คุณครูไปภูฏานพาหะ ภิกษุสมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสพภัยแต่ไหนๆ เลย เพราะศีลสังวรนั้น เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้มูรธาภิเษก กำจัดราชศัตรูได้แล้ว ย่อมไม่ประสพภัยแต่ไหนๆ เพราะราชศัตรูนั้น คุณครูไปภูฏานพาหะ ภิกษุก็ฉนั้นนั้น สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้แล้ว ย่อมไม่ประสพภัยแต่ไหนๆ เพราะศีลสังวรนั้น ภิกษุสมบูรณ์ด้วยอริยศีลชั้นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันปราศจากโทษในภายใน คุณครูไปภูฏานพาหะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล.

จบมหาศีล.

อินทริยสังวร

คุณครูไปภูฏานพาหะ อย่างไรภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย.

คุณครูไปภูฏานพาหะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยจักขุแล้ว ไม่ถืออนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมจักขุนทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้ว จะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่ารักษาจักขุนทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในจักขุนทริย ภิกษุ ฟังเสียงด้วยโสต... คมกลืนด้วยฆมานะ... ลิ้มรสด้วยชีวหา... ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย... รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ไม่ถืออนิมิต ไม่ถืออนุพยัญชนะ เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมมโนทริย ที่เมื่อไม่สำรวมแล้วจะเป็นเหตุให้อกุศลธรรมอันลามก คือ อภิชณาและโทมนัสครอบงำนั้น ชื่อว่า รักษา มโนทริย ชื่อว่าถึงความสำรวมในมโนทริย ภิกษุประกอบด้วยอินทริยสังวรอันเป็นอริยะ เช่นนี้ ย่อมได้เสวยสุขอันไม่ระคนด้วยกิเลสใน

ภายใน คูกรโปกฐปาทะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้คุ้มครองทวารใน อินทรีย์ทั้งหลาย.

สติสัมปชัญญะ

คูกรโปกฐปาทะ อย่างไรภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ?

คูกรโปกฐปาทะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำความรู้สึกตัวในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการคู้เข้า ในการเหยียดออก ในการทรงสังฆาฏิบาตรและจีวร ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ ย่อมทำความรู้สึกตัว ในการเดิน การขึ้น การนั่ง การหลับการตื่น การพูด การนิ่ง คูกรโปกฐปาทะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ.

สันโดษ

คูกรโปกฐปาทะ อย่างไรภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ?

คูกรโปกฐปาทะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง คูกรโปกฐปาทะ นกมีปีกจะบินไปทางทิศภาคใดๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเองเป็นภาระบินไป ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิศภาคใดๆ ก็ถือไปได้เอง คูกรโปกฐปาทะ ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ.

ภิกษุนั้น ประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทรีย์สังวร สติสัมปชัญญะและสันโดษอันเป็น อริยะ เช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะอันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่ แจ็ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรง สติไว้เฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตใจให้ บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้ ละความประทุษร้ายคือพยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้าย คือพยาบาท ได้ ละถิ่นมัทธะแล้ว เป็นผู้ปราศจากถิ่นมัทธะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มี สติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากถิ่นมัทธะได้ ละอุทธัจจกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ ฟุ้งซ่านมีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตใจให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกุจจะ ได้ละวิจิกิจฉา

แล้ว เป็นผู้ข้ามวิจิติจณา ไม่มีความกลางแกลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิติจณาได้.

อุปมานิเวรณ ๕

ดูกร โปฏฐปาทะ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู้หนี้ไปประกอบกิจการงาน การงานของเขาจะพึง สำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเขาจะพึงมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรากู้หนี้ไปประกอบกิจการงานบัดนี้ การงานของเราสำเร็จผลแล้ว เราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้นแล้ว และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีความไม่มีหนี้เป็นเหตุ ฉนฺได.

ดูกร โปฏฐปาทะ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธถึงความลำบากเจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย สมัยต่อมา เขาพึงหายจากอาพาธนั้น บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกาย เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นผู้มีอาพาธถึงความลำบาก เจ็บหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากอาพาธนั้นแล้ว บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกายเป็นปกติ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรคนั้นเป็นเหตุ ฉนฺได.

ดูกร โปฏฐปาทะ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจำอยู่ในเรือนจำ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากเรือนจำนั้น โดยสวัสดิไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้น โดยสวัสดิไม่มีภัยแล้ว และเราไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีการพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุ ฉนฺได.

ดูกร โปฏฐปาทะ เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นทาส ไม่ได้พึงตัวเอง พึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสนั้นแล้ว พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้น เป็นเหตุ ฉนฺได.

ดูกรโปกฺกฐปาทะ เปรียบเหมือนบุรุษมีทรัพย์ มีโภคสมบัติจะพึงเดินทางไกลกัณดารหาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า สมัยต่อมา เขาพึงข้ามพ้นทางกัณดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติ เดินทางไกลกัณดารหาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกัณดารนั้น บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์แล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ถึงความโสมนัส มีภูมิสถานอันเกษมนั้นเป็นเหตุ ฉันท.

ดูกรโปกฺกฐปาทะ ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวณฺ ๕ ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนึ่ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เป็นทางไกลกัณดาร และเธอพิจารณาเห็นนิรวณฺ ๕ ประการที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนึ่ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉันทนั้นแล.

เหตุเกิดและเหตุดับสัญญา

เมื่อเธอพิจารณาเห็นนิรวณฺ ๕ เหล่านี้ที่ละได้แล้วในตน ย่อมเกิดปราโมทย์ เมื่อปราโมทย์แล้วย่อมเกิดปีติ เมื่อมีปีติในใจ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบแล้ว ย่อมได้เสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น. เธอสังคจากาม สังคจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ สัญญาเกี่ยวด้วยกามที่มีในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวก ย่อมมีในสมัยนั้น เธอย่อมเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกในสมัยนั้น สัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้น เพราะการศึกษา สัญญาอย่างหนึ่ง ย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็เป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๐] ดูกรโปกฺกฐปาทะ อีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ปีติและสุข เกิดแต่สมาธิอยู่. สัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกมีในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิย่อมมีในสมัยนั้น เธอย่อมเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิในสมัยนั้น สัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัญญาอย่างหนึ่งย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็เป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๑] คูกรโปฏฐปาทะ อีกข้อหนึ่ง ภิกษุมิอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย เพราะปีติสิ้นไป บรรลุตถิยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข สัจจสัญญาอันละเอียด มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิในก่อนของเธอย่อมดับไป สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยสุขเกิดแต่อุเบกขาในสมัยนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยสุขเกิดแต่อุเบกขาในสมัยนั้น สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็จะเป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๒] คูกรโปฏฐปาทะ อีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุจตุตถฌานไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยสุขเกิดแต่อุเบกขาในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยขมทุกขย่อมมีในสมัยนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยขมทุกข ในสมัยนั้น สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัจจสัญญาอย่างหนึ่ง ย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็จะเป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๓] คูกรโปฏฐปาทะ อีกข้อหนึ่ง ภิกษุบรรลุอากาศาณัญจายตนฌานซึ่งมีอารมณ์ว่า อากาศไม่มีที่สุด เพราะล่วงรูปสัญญา เพราะดับปฐมิสัญญา เพราะไม่ใส่ใจซึ่งสัญญาต่างๆ โดยประการทั้งปวงอยู่ รูปสัญญามีในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วย อากาศาณัญจายตนฌานย่อมมีในสมัยนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วย อากาศาณัญจายตนฌานในสมัยนั้น สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัจจสัญญาอย่างหนึ่ง ย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็จะเป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๔] คูกรโปฏฐปาทะ อีกข้อหนึ่ง ภิกษูก้าวล่วงอากาศาณัญจายตนฌานโดยประการทั้งปวง ได้บรรลุวิญญาณัญจายตนฌานซึ่งมีอารมณ์ว่า วิญญาณไม่มีที่สุดดังนี้อยู่ สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยอากาศาณัญจายตนฌานมีในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยวิญญาณัญจายตนฌานย่อมมีในสมัยนั้น เธอชื่อว่าเป็นผู้มีสัจจสัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยวิญญาณัญจายตนฌานในสมัยนั้น สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัจจสัญญาอย่างหนึ่งย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็จะเป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

[๒๘๕] คุณครูไปภูฏานพาหะ ภิกษุก็ว่าล่องวิญญาณัญญาตนนตามโดยประการทั้งปวง ได้ บรรลุอาภิญญาญญาตนนตามซึ่งมีอารมณ์ว่า ไม่มีอะไร สัจจัญญาอันละเอียดประกอบด้วย วิญญาณัญญาตนนตามที่มีในก่อนของเธอย่อมดับ สัจจัญญาอันละเอียดประกอบด้วยอา ภิญญาญญาตนนตาม ย่อมมีในสมัยนั้น เธอย่อมเป็นผู้มีสัจจัญญาอันละเอียด ประกอบด้วยอา ภิญญาญญาตนนตาม ในสมัยนั้น สัจญาอย่างหนึ่งย่อมเกิดขึ้นเพราะการศึกษา สัจญาอย่าง หนึ่งย่อมดับไปเพราะการศึกษา ด้วยประการอย่างนี้ แม้นี้ก็เป็นข้อที่จะพึงศึกษาอย่างหนึ่ง.

การเข้าอภิสิทธิ์ญานโรธ

[๒๘๖] คุณครูไปภูฏานพาหะ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีสกสัจญา เธอพ้นแล้วจาก ปฐมฌานจากทุติยฌานนั้นๆ แล้ว ย่อมได้บรรลุอาภิญญาญญาตนนตามโดยลำดับ เมื่อเธอ ตั้งอยู่ในอาภิญญาญญาตนนตามแล้ว ย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เมื่อเราคิดอยู่ก็ยิ่งชั่ว เมื่อเรา ไม่คิดอยู่ จึงจะดี แต่ถ้าเรายัง ขึ้นคิดขึ้นคำนึง สัจญาของเราเหล่านี้พึงดับ สัจญาอย่างหยาบ เหล่าอื่น พึงเกิดขึ้น ถ้ากระไร เราไม่พึงคิด ไม่พึงคำนึง ครั้นเธอปริวิตกอย่างนี้แล้ว เธอก็ไม่ คิด ไม่คำนึง เมื่อเธอไม่คิด ไม่คำนึง สัจญาเหล่านั้นก็ดับไป สัจญาที่หยาบเหล่าอื่นก็ไม่ เกิดขึ้น เธอก็ได้บรรลุนิโรธ. คุณครูไปภูฏานพาหะ การเข้าอภิสิทธิ์ญานโรธแห่งภิกษุผู้มี สัมปชัญญะ โดยลำดับ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล.

พ. คุณครูไปภูฏานพาหะ เธอจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน การเข้าอภิสิทธิ์ญานโรธแห่ง ภิกษุ ผู้มีสัมปชัญญะ โดยลำดับเช่นนี้ ก่อนแต่นี้เธอเคยได้ยินบ้างหรือ?

ป. หามิได้ พระเจ้าข้า ข้าพระองค์เพิ่งรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว อย่างนี้แล.

คุณครูไปภูฏานพาหะ เพราะเหตุที่ภิกษุเป็นผู้มีสกสัจญา พ้นจากปฐมฌานเป็นต้นนั้นแล้ว ย่อมบรรลุอาภิญญาญญาตนนตามโดยลำดับ เธอย่อมมีความปริวิตกอย่างนี้ว่า เมื่อเรายังคิดอยู่ ก็ยิ่งชั่ว เมื่อเราไม่คิดอยู่จึงจะดี ถ้าเรายังขึ้นคิด ขึ้นคำนึง สัจญาของเราเหล่านี้พึงดับไป และ สัจญาที่หยาบเหล่าอื่นพึงเกิดขึ้น ถ้ากระไร เราไม่พึงคิด ไม่พึงคำนึง ครั้นเธอปริวิตกอย่างนี้ แล้ว เธอก็ไม่คิด ไม่คำนึง เมื่อเธอไม่คิด ไม่คำนึง สัจญาเหล่านั้นก็ดับไป และสัจญาที่หยาบ เหล่าอื่น ก็ไม่เกิดขึ้น เธอก็ได้บรรลุนิโรธ การเข้าอภิสิทธิ์ญานโรธแห่งภิกษุผู้มีสัมปชัญญะ โดยลำดับ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้แล.

[๒๘๗] อย่างนี้แหละ ไปภูฏานพาหะ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงบัญญัติอาภิญญาตนะไว้อย่างเดียวหรือหลายอย่าง.

คุณกร โปฏฐปาทะ เรบบัญญัติอาภิญญาตนะอย่างเดียวกัมี หลายอย่างกัมี.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไฉนพระองค์จึงทรงบัญญัติอาภิญญาตนะอย่างเดียวกัมีหลายอย่างกัมี.

คุณกร โปฏฐปาทะ พระโยคียอมบรรรุณีโรธด้วยประการใดๆ เรากับัญญัติอาภิญญาตนะด้วยประการนั้นๆ เรบบัญญัติอาภิญญาตนะอย่างเดียวกัมีหลายอย่างกัมี ด้วยประการอย่างนี้แล.

[๒๘๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัตถุญาเกิดก่อน ฦาณเกิดทีหลัง หรือว่าฦาณเกิดก่อน สัตถุญาเกิดทีหลัง หรือทั้งสัตถุญาและฦาณเกิดไม่ก่อนไม่หลังกัน.

คุณกร โปฏฐปาทะ สัตถุญาแลเกิดก่อน ฦาณเกิดทีหลัง เพราะสัตถุญาเกิดขึ้นฦาณจึงเกิดขึ้น เธอยอมรู้้อย่างนี้ว่า ฦาณเกิดขึ้นแก่เราเพราะสัตถุญานี้เป็นปัจจัย คุณกร โปฏฐปาทะ เธอพึงทราบความชัอนี้โดยบรรรายนี้ว่า สัตถุญาเกิดก่อน ฦาณเกิดทีหลัง เพราะสัตถุญาเกิดขึ้น ฦาณจึงเกิดขึ้น.

ว่าด้วยสัตถุญาและอตัตา

[๒๘๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สัตถุญาเป็นอตัตาของบรุษ หรือสัตถุญาอย่างหนึ่ง อตัตาอย่าง หนึ่ง?

คุณกร โปฏฐปาทะ ท่านตัองการอตัตาเช่นไร.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ตัองการอตัตาอย่างหยาบๆ ทีมีรูปประกอบด้วยมหาภูต ๔ บริโภคกวลิงการาหาร

คุณกร โปฏฐปาทะ อตัตาของท่านหยาบ มีรูป ประกอบด้วยมหาภูต ๔ บริโภค กวลิงการาหาร เมื่อเป็นเช่นนั้น สัตถุญาของท่านจักเป็นอย่างหนึ่ง อตัตาจักเป็นอย่างหนึ่ง คุณกร โปฏฐปาทะ ท่านพึงทราบความชัอนี้แม้โดยบรรรายนี้ว่า สัตถุญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตัตา จักเป็นอย่างหนึ่ง อตัตาทีหยาบ มีรูป ประกอบด้วยมหาภูต ๔ บริโภคกวลิงการาหารนี้ ยกไว้ เมื่อเป็นเช่นนั้น สัตถุญาของบรุษนี้เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ดับไปอย่างหนึ่ง คุณกร โปฏฐปาทะ ท่านพึงทราบความชัอนี้โดยบรรรายนี้ว่า สัตถุญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตัตาจักเป็นอย่างหนึ่ง.

[๒๕๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ต้องการอตตาทิสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง.

คุณครูไปภูฏานพาอะ อตตาทิของท่านก็จักสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ ไม่บกพร่อง. เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจักมีสัญญาอย่างหนึ่ง มีอตตาทิอย่างหนึ่ง ท่านพึงทราบความข้อนี้ โดยบรรยายนี้ว่า สัญญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่องนี้ ยกไว้ เมื่อเป็นเช่นนั้น สัญญาของบุรุษนี้เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง คับไปอย่างหนึ่ง. ท่านพึงทราบความข้อนี้โดยบรรยายนี้ว่า สัญญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิจักเป็นอย่างหนึ่ง.

[๒๕๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ต้องการอตตาทิที่ไม่มีรูป สำเร็จด้วยสัญญา.

คุณครูไปภูฏานพาอะ ก็อตตาทิของท่านจักไม่มีรูป สำเร็จด้วยสัญญา. เมื่อเป็นเช่นนั้น สัญญาของท่านจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิจักเป็นอย่างหนึ่ง. ท่านพึงทราบความข้อนี้แม้โดยบรรยายนี้ว่า สัญญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิจักเป็นอย่างหนึ่ง. คุณครูไปภูฏานพาอะ อตตาทิที่ไม่มีรูป สำเร็จด้วย สัญญานี้ ยกไว้ แต่ว่าสัญญาของบุรุษนี้ เกิดขึ้นอย่างหนึ่ง คับไปอย่างหนึ่ง ท่านพึงทราบความข้อนี้แม้โดยบรรยายนี้ว่า สัญญาจักเป็นอย่างหนึ่ง อตตาทิจักเป็นอย่างหนึ่ง.

[๒๕๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์อาจทราบความข้อนี้ได้หรือว่า สัญญาเป็นอตตาทิของบุรุษ หรือว่าสัญญาอย่างหนึ่ง อตตาทิอย่างหนึ่ง.

คุณครูไปภูฏานพาอะ ท่านมีความเห็นไปทางหนึ่ง มีความพอใจไปทางหนึ่ง มีความชอบใจ ไปทางหนึ่ง มีความพยายามไปทางหนึ่ง มีลัทธินิยามอย่างหนึ่ง ยกที่จะรู้ความข้อนี้ได้ว่า สัญญาเป็นอตตาทิของบุรุษ หรือว่าสัญญาอย่างหนึ่ง อตตาทิอย่างหนึ่ง.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าข้าพระองค์มีความเห็นไปทางหนึ่ง มีความพอใจไปทางหนึ่ง มีความชอบใจไปทางหนึ่ง มีความพยายามไปทางหนึ่ง มีลัทธินิยามอย่างหนึ่ง ยกที่จะรู้ความข้อนี้ได้ว่า สัญญาเป็นอตตาทิของบุรุษ หรือว่าสัญญาอย่างหนึ่ง อตตาทิอย่างหนึ่ง ก็คำว่าโลกเที่ยงนี้เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่ากระนั้นหรือ.

อภัยทศปัญหา

คุณครูไปภูฏานพาอะ แม้คำว่าโลกเที่ยง นี้เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่า เราไม่พยากรณ์. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็คำว่าโลกไม่เที่ยง นี้เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่า กระนั้นหรือ.

คุณโรฎฐปาทะ แม้คำว่าโลกไม่เที่ยง นี่เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่า เราไม่พยากรณ์.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็คำว่าโลกมีที่สุด ... โลกไม่มีที่สุด ... ชีพอันนั้น สรีระก็ อันนั้น ... ชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง... สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ ... สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปไม่มีอยู่ ... สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มี ... สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มิใช่ ... สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ก็มิใช่ นี่เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่ากระนั้นหรือ.

คุณโรฎฐปาทะ แม้ขณะนี้เราไม่พยากรณ์ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไปมีอยู่ ก็มิใช่ ไม่มีอยู่ก็มิใช่ นี่เท่านั้นเป็นความจริง สิ่งอื่นเปล่า.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุไฉนพระองค์จึงไม่ทรงพยากรณ์ความชื่อนั้น.

คุณโรฎฐปาทะ เพราะชื่อนั้นไม่ประกอบด้วยอรรถ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงไม่พยากรณ์.

[๒๕๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ทรงพยากรณ์อย่างไร.

คุณโรฎฐปาทะ เราพยากรณ์ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุไฉนพระองค์จึงทรงพยากรณ์ดังนั้น.

คุณโรฎฐปาทะ เพราะชื่อนั้นประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยธรรม เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะเหตุนี้ เราจึงพยากรณ์ดังนั้น.

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ชื่อนั้นต้องเป็นเช่นนี้ ข้าแต่พระสุคต ชื่อนั้นต้องเป็นเช่นนี้ บัดนี้ ขอพระผู้มีพระภาคทรงทราบกาลอันควรเถิด.

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจากอาสนะหลีกไปแล้ว.

[๒๕๔] เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จหลีกไปไม่นาน ปริพาชกเหล่านั้นได้พากันรุมต่อว่า โปฎฐปาทปริพาชก ด้วยถ้อยคำตัดพ้อต่างๆ ว่า อย่างนี้ที่เดียว ท่านโปฎฐปาทะ พระสมณโคดม ตรัสคำใด ท่านพลอยอนุโมทนาคำนั้นทุกคำ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ชื่อนั้นต้องเป็นเช่นนี้ ข้าแต่พระสุคต ชื่อนั้นต้องเป็นเช่นนี้ ฝ่ายพวกเรามีได้เข้าใจอรรถที่พระสมณโคดม ทรงแสดงแล้วโดยส่วนเดียว แต่สักน้อยหนึ่งว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุดหรือโลกไม่มีที่สุด ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่

ตายไป มีอยู่ หรือสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็
มี หรือสัตว์ เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่.

[๒๕๕] เมื่อพวกปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว โปญฐปาทปริพาชกได้บอกปริพาชก
เหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย แม้ข้าพเจ้าเองก็ได้เข้าใจธรรมที่พระสมณโคดมทรงแสดงแล้ว
โดยส่วนเดียว แต่สักอย่างหนึ่งว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุดหรือโลกไม่มีที่ สุด
ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่
หรือสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือสัตว์
เบื้องหน้า แต่ตายไปมีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ แต่ว่าพระสมณโคดมบัญญัติปฏิบัติปฏิบัติที่จริงแท้
แน่นอน เป็นธรรมเนียม ธรรมเนียม ก็เมื่อพระสมณโคดมบัญญัติปฏิบัติปฏิบัติที่จริงแท้แน่นอน
เป็นธรรมเนียม ธรรมเนียม โฉนเล่าวิญญูชนเช่นเราจะไม่ อนุโมทนาสุภายิตของพระสมณโค
ดมโดยเป็นสุภายิต จิตตหัตถิสาริบุตรและโปญฐปาทปริพาชก

[๒๕๖] ครั้นล่วงไปได้ ๒-๓ วัน จิตตหัตถิสาริบุตรกับโปญฐปาทปริพาชก พวกกันเข้า
เฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ครั้นแล้วจิตตหัตถิสาริบุตรถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาค
แล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง. ฝ่ายโปญฐปาทปริพาชกได้ปราศรัยกับพระผู้มีพระภาค ครั้น
ผ่านการปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้วจึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลว่า ข้า
แต่พระองค์ผู้เจริญ ในคราวนั้นเมื่อพระองค์เสด็จหลีกไปไม่นาน พวกปริพาชกได้พากันรุม
ต่อว่าข้าพระองค์ด้วยถ้อยคำตัดพ้อต่างๆ ว่า อย่างนี้ที่เดียวท่านโปญฐปาท พระสมณโคดม
ตรัสคำใด ท่านพลอยอนุโมทนาคำนั้นทุกคำ ว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้อนั้นต้องเป็นเช่นนี้
ข้าแต่พระสุคต ข้อนั้นต้องเป็นเช่นนี้ ฝ่ายพวกเรามิได้เข้าใจธรรมที่พระสมณโคดมทรงแสดง
แล้วโดยส่วนเดียว แต่สักน้อยหนึ่งว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมีที่ สุดหรือโลกไม่มี
ที่ สุด ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือชีพอย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มี
อยู่ หรือสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือ
สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ ก็มิใช่ เมื่อพวกปริพาชกกล่าวอย่างนี้แล้ว ข้า
พระองค์ได้บอกปริพาชกเหล่านั้นว่า ท่านทั้งหลาย แม้ข้าพเจ้าเองก็ได้เข้าใจธรรมที่พระ
สมณโคดมทรงแสดงแล้วโดยส่วนเดียว แต่สักน้อยหนึ่งว่า โลกเที่ยงหรือโลกไม่เที่ยง โลกมี
ที่ สุดหรือโลกไม่มีที่ สุด ชีพอันนั้น สรีระก็อันนั้น หรือชีพ อย่างหนึ่ง สรีระอย่างหนึ่ง สัตว์
เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ หรือสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่
ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือสัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ แต่ว่าพระสมณโคดม

บัญญัติปฏิบัติที่จริงแท้แน่นอน เป็นธรรมเนียม ธรรมเนียม ก็เมื่อพระสมณโคดมบัญญัติปฏิบัติที่จริงแท้แน่นอน เป็นธรรมเนียม ธรรมเนียม โฉนเล่าวิญญูชนเช่นเราไม่พึงอนุโมทนาสุภายิตของพระสมณโคดมโดยเป็นสุภายิต.

[๒๕๓] พระผู้มีพระภาคจึงมีพระดำรัสว่า ดูกร โปฏฐปาทะ ปริพาชกเหล่านี้ทั้งหมดล้วนเป็นคนบอดหายักษมิได้ ท่านคนเดียวเท่านั้นเป็นคนมีจักขุในชุมชนนั้น ดูกร โปฏฐปาทะ ธรรมที่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วก็มี ที่ไม่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วก็มี ก็ธรรมที่ไม่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วเป็น โฉน ได้แก่โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สุด โลกไม่มีที่สุด ชิพอันนั้น สรรระกัอันนั้น ชิพอย่างหนึ่ง สรรระอย่างหนึ่ง สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป ไม่มีอยู่ สัตว์เบื้องหน้า แต่ตายไป มีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี สัตว์เบื้องหน้าแต่ตายไป มีอยู่ก็มีใช่ ไม่มีอยู่ก็มีใช่ ดูกร โปฏฐปาทะ ธรรมที่ไม่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วอย่างนี้ เหตุไรธรรมที่ไม่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราจึงแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว เพราะธรรมเหล่านั้นไม่ประกอบด้วยอรรถ ไม่ประกอบด้วยธรรม ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อความคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะฉะนั้น ธรรมที่ไม่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราจึงแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว ดังนี้ (คือบัญญัติว่าเป็นอพยากธรรมธรรมที่ไม่ควรพยากรณ์).

เอกังสีธรรม

[๒๕๔] ดูกร โปฏฐปาทะ ก็ธรรมที่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วเป็น โฉน ได้แก่ นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิบัติ ดูกร โปฏฐปาทะ ธรรมที่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว ดังนี้ เหตุใดธรรมที่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราจึงแสดงแล้ว บัญญัติแล้วอย่างนั้น เพราะว่าธรรมเหล่านี้ประกอบด้วยอรรถ ประกอบด้วยธรรม เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน เพราะฉะนั้น ธรรมที่เป็นไปโดยส่วนเดียว เราจึงแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว ดังนี้.

[๒๕๕] ดูกร โปฏฐปาทะ มีสมณพราหมณ์ผู้มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อัตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่ เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์พวกนั้น

แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ได้ยินว่าท่านมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อัตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่จริงหรือ.

ถ้าสมณพราหมณ์พวกนั้นถูกเราถามอย่างนี้แล้ว ปฏิญญาว่าจริง เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังรู้เห็น โลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านรู้ว่าอัตตามีสุขโดยส่วนเดียว ชั่ววันหนึ่ง คืนหนึ่ง หรือทั้งวัน ทั้งคืน เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังรู้ว่า นิมรรคา นี้ข้อปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่ง โลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังได้ยินเสียงพวก เทวดาผู้เข้าถึง โลกมีสุขโดยส่วนเดียว ผู้กำลังพูดกันว่า ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านปฏิบัติดี ปฏิบัติตรงแล้ว เพื่อให้แจ้งซึ่ง โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว แม้ถึงข้าพเจ้าก็ปฏิบัติอย่างนี้ จึงเข้าถึง โลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวแล้วดังนี้บ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้.

ดูกร โปญฺฐปาทะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภายตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภยิตไม่มีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ. ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภายตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภยิตไม่มีปาฏิหาริย์.

ว่าด้วยทิฏฐิของสมณพราหมณ์

[๓๐๐] ดูกร โปญฺฐปาทะ เหมือนอย่างว่า บุรุษพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ข้าพเจ้าปรารถนารักใคร่ นางชนบทกัลยาณีในชนบทนี้ ชนทั้งหลายพึงกล่าวกะเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักเขาแล้วหรือว่าเป็นนางกษัตริย์หรือนางพราหมณี นางแพศย์หรือนางศูทร เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบว่า หามิได้ ชนทั้งหลายพึงกล่าวกะเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ นางชนบทกัลยาณีที่พ่อปรารถนารักใคร่นั้น พ่อรู้จักเขาแล้วหรือว่ามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ สูงต่ำ หรือสั้นทัด คำคล้า หรือสีทอง อยู่ในบ้าน นิคม หรือ นครโน้น เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาพึงตอบว่า หามิได้ ชนทั้งหลายก็จะพึงกล่าวกะเขาว่า ดูกรบุรุษผู้เจริญ พ่อปรารถนารักใคร่หญิงที่พ่อไม่รู้จักไม่เคยเห็นหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาก็จะตอบว่า อย่างนั้น ดูกร โปญฺฐปาทะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้น ย่อมถึงความเป็นคำไม่มีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้นย่อมถึงความเป็นคำไม่มีปาฏิหาริย์.

คุณครูไปทูลถามพระ แม้สมณพราหมณ์ที่มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อุตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์ พวกนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ได้ยินว่า ท่านมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อุตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่จริงหรือ ถ้าสมณพราหมณ์พวกนั้น ถูกเรากลถามอย่างนี้ แล้วปลุกญกว่าจริง เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ท่านยังรู้เห็น โลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่าหามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ท่านรู้ว่าอุตตามีสุขโดยส่วนเดียว ชั่วโมงหนึ่ง คืบหนึ่ง หรือกึ่งวัน กึ่งคืบ เมื่อถูกเขาถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังรู้ว่า นิมมรรคา นี้ข้อปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งโลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ท่านยังได้ยินเสียงพวกเทวดาผู้เข้าถึงโลกมีสุขโดยส่วนเดียว ผู้กำลังพูดกันว่า ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติตรงแล้ว เพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว แม้ถึงข้าพเจ้าก็ปฏิบัติอย่างนี้ จึงเข้าถึงโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวแล้ว ดังนี้บ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ คุณครูไปทูลถามว่า ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภายตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภยิตไม่มีปาฏิหาริย์มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภายตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภยิตไม่มีปาฏิหาริย์.

[๓๐๑] คุณครูไปทูลถามว่า เหมือนอย่างว่า บุรุษพึงทำพะองที่หนทางสี่แพร่งเพื่อขึ้นปราสาท ชนทั้งหลายจึงกล่าวกะเขาว่า คุณครูบุรุษผู้เจริญ ท่านจะทำพะองเพื่อขึ้นปราสาท ท่านรู้จักปราสาทนั้นแล้วหรือว่า อยู่ทางทิศตะวันออกหรือทิศใต้ ทิศตะวันตกหรือทิศเหนือ ตัวปราสาทสูงหรือต่ำหรือพอปานกลาง เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ ชนทั้งหลายก็จะกล่าวกะเขาว่า คุณครูบุรุษผู้เจริญ ท่านจะทำพะองขึ้นปราสาทท่านไม่รู้จักไม่เคยเห็นนั้นหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาก็จะตอบว่าเออ คุณครูไปทูลถามว่า ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้นย่อมถึงความเป็นคำไม่มีปาฏิหาริย์มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้น ย่อมถึงความเป็นคำไม่มีปาฏิหาริย์.

คุณครูไปทูลถามพระ แม้สมณพราหมณ์ทั้งหลายที่มีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อัตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เราเข้าไปหาสมณพราหมณ์พวกนั้นแล้ว กล่าวอย่างนี้ว่า ได้ยินว่าท่านมีวาตะอย่างนี้ มีทิฏฐิอย่างนี้ว่า เบื้องหน้าแต่ตายไป อัตตามีสุขโดยส่วนเดียว หาโรคมิได้ มีอยู่จริงหรือ ถ้าสมณพราหมณ์พวกนั้นถูกเรากล่าวอย่างนี้แล้ว ปฏิญาณว่าจริง เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังรู้เห็นว่าโลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านรู้ว่าอัตตามีสุขโดยส่วนเดียว ชั่ววันหนึ่ง คืนหนึ่ง หรือถึงวัน ถึงคืน เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังรู้ว่า นีมรรคา นี้ข้อปฏิบัติ เพื่อให้แจ้งซึ่งโลกมีสุขโดยส่วนเดียวบ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ เราจะกล่าวกะเขาว่า เออ ก็ ท่านยังได้ยินเสียงพวกเทวดาผู้เข้าถึงโลกมีสุขโดยส่วนเดียว ผู้กำลังพูดกันว่า ท่านผู้นิรทุกข์ ท่านปฏิบัติดีปฏิบัติตรงแล้ว เพื่อให้แจ้งซึ่งโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียว แม้ถึงข้าพเจ้าก็ปฏิบัติอย่างนี้ จึงเข้าถึงโลกที่มีสุขโดยส่วนเดียวแล้ว ดังนี้บ้างหรือ เมื่อเขาถูกถามอย่างนี้แล้ว เขาจะตอบว่า หามิได้ คุณครูไปทูลถามท่านจะสำคัญความซอ้นั้น เป็นโจน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาสิตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภาสิตไม่มีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาสิตของสมณพราหมณ์เหล่านั้น ถึงความเป็นภาสิตไม่มีปาฏิหาริย์.

การได้อัตตา ๓ ประการ

[๓๐๒] คุณครูไปทูลถามพระ ความได้อัตตา ๓ เหล่านี้ คือ ได้อัตตาที่หยาบ ๑ ได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ๑ ได้อัตตาที่หารูปมิได้ ๑ ความได้อัตตาที่หยาบเป็นโจน คือ อัตตาที่มีรูปประกอบด้วยมหาภูต ๔ บริโภคกวลิงการาหาร นี้ความได้อัตตาที่หยาบ ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจเป็นโจน คือ อัตตาที่มีรูปสำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่องนี้ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ความได้อัตตาที่หารูปมิได้เป็นโจน คือ อัตตาอันหารูปมิได้ สำเร็จด้วยสติปัญญา นี้ความได้อัตตาที่หารูปมิได้.

[๓๐๓] คุณครูไปทูลถามพระ เราจะแสดงธรรมเพื่อละความได้อัตตาที่หยาบว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไรจึงจะละสังกิลเสสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์และความไพบูรณ์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

คุณครูไปภูฏานพาหะ บางคราวท่านจะฟังมีความเห็นอย่างนี้ว่า สังกิเลสธรรมเราจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้นได้ ผู้มีความเพียรจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้ แต่ความอยู่ไม่สบาย.

คุณครูไปภูฏานพาหะ แต่เรื่องนี้ท่านไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ที่แท้สังกิเลสธรรมพวกท่านจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้นได้ ผู้มีความเพียรจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ได้ ความปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิสติสัมปชัญญะ และความอยู่สบายจักมีได้.

[๓๐๔] คุณครูไปภูฏานพาหะ เราจะแสดงธรรมเพื่อละความได้อัตตาแม้ที่สำเร็จด้วยใจว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

คุณครูไปภูฏานพาหะ บางคราวท่านจะฟังมีความเห็นอย่างนี้ว่า สังกิเลสธรรมเราจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น ผู้มีความเพียรจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ แต่ความอยู่ไม่สบาย.

คุณครูไปภูฏานพาหะ แต่เรื่องนี้ท่านไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ที่แท้สังกิเลสธรรมพวกท่านจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น ผู้มีความเพียรจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ได้ ความปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิสติสัมปชัญญะ และความอยู่สบายจักมีได้.

[๓๐๕] คุณครูไปภูฏานพาหะ เราจะแสดงธรรมเพื่อความได้อัตตาแม้ที่หารูปมิได้ว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

คุณครูไปภูฏานพาหะ บางคราวท่านจะฟังมีความเห็นอย่างนี้ว่า สังกิเลสธรรมเราจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น ผู้มีความเพียรจักทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความไพบูรณ์แห่งปัญญา ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ แต่ความอยู่ไม่สบาย.

คุณครูไปภูฏานพาหะ แต่เรื่องนี้ท่านไม่ฟังเห็นอย่างนั้น ที่แท้สังกิเลสธรรมพวกท่านจักละได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้นได้ ผู้มีความเพียรจะทำให้แจ้งซึ่งความบริบูรณ์ และความ

ไพบูลย์แห่งปัญญาด้วยปัญญาอันยิ่ง ด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ได้ ความปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิสติสัมปชัญญะ และความอยู่สบายจักมีได้.

[๓๐๖] ดูกร โปฏฐปาทะ หากคนเหล่านี้จะฟังถามเราอย่างนี้ว่า ท่าน ความได้อัตตาที่หายาบ ซึ่งท่านแสดงธรรมเพื่อละเสียนั้น ว่าพวกท่านปฏิบัติอย่างไรจึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์และความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้ง ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่เป็น ไฉน เมื่อเราถูกถามอย่างนี้แล้ว เรา จะพึงพยากรณ์แก่เขาว่า ท่าน นี้แหละ ความได้อัตตาที่หายาบ ซึ่งเราแสดงธรรมเพื่อให้ละเสียนั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไรจึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น. พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

[๓๐๗] ดูกร โปฏฐปาทะ หากคนเหล่านี้จะถามเราว่า ท่าน ความได้อัตตาที่สำเร็จ ด้วยใจ ซึ่งท่านแสดงธรรมเพื่อละเสียนั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไรจึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์และความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ เป็น ไฉน เมื่อเราถูกถามอย่างนี้แล้ว เรา จะพึงพยากรณ์แก่เขาว่า ท่าน นี้แหละ ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ซึ่งเราแสดงธรรมเพื่อให้ละเสียนั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น. พวกท่านจักทำความบริบูรณ์และ ความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ดูกร โปฏฐปาทะ หากคนเหล่านี้จะฟังถามเราว่า ท่าน ความได้อัตตาที่หารูปมิได้ ซึ่งท่านแสดงธรรมเพื่อละเสียนั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์และความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เป็น ไฉน เมื่อเราถูกถามอย่างนี้แล้ว เรา จะพึงพยากรณ์แก่เขาว่า ท่าน นี้แหละความได้อัตตาที่หารูปมิได้ ซึ่งเราแสดงธรรมเพื่อให้ละเสียนั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบูลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ดูกร โปฏฐปาทะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็น ไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาษิตย่อมถึงความ เป็นภาษิตมีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาษิตย่อมถึงความเป็นภาษิตมีปาฏิหาริย์.

[๓๐๘] คูกรโปกฐปาทะ เหมือนอย่างว่า บุรุษทำพะองเพื่อขึ้นปราสาทที่ภายใต้ปราสาทนั้น ชนทั้งหลายฟังกล่าวกะเขาว่า คูกรบุรุษผู้เจริญ ท่านจะทำพะองเพื่อขึ้นปราสาท ท่านรู้จักปราสาทนั้นว่า อยู่ทิศตะวันออกหรือทิศใต้ ทิศตะวันตกหรือทิศเหนือ สูงหรือต่ำ หรือพอปานกลางละหรือ. ถ้าเขาตอบว่า นี่แหละ ปราสาทที่ข้าพเจ้ากำลังพะองเพื่อจะขึ้นอยู่ภายใต้ปราสาทนั้นเอง. คูกรโปกฐปาทะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้นย่อมถึงความ เป็นคำที่มีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ถ้อยคำของบุรุษนั้นย่อมถึงความ เป็นคำที่มีปาฏิหาริย์.

คูกรโปกฐปาทะ ฉะนั้นเหมือนกัน หากว่าคนเหล่าอื่นฟังถามเราว่า ความได้อัตตา ที่หยาบ ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ความได้อัตตาที่หารูปมิได้ ซึ่งท่านแสดงธรรมเพื่อให้ละเสีย นั้นว่า พวกท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบุลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ เป็นไฉน เมื่อเราถูกถามอย่างนี้แล้ว เราจะพึงพยากรณ์แก่เขาว่า ท่าน นี่แหละ ความได้อัตตาที่หยาบ ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ความได้อัตตาที่หารูปมิได้ ซึ่งเราแสดงธรรม เพื่อให้ละเสีย นั้นว่า ท่านปฏิบัติอย่างไร จึงจักละสังกิเลสธรรมได้ โวทานิยธรรมจักเจริญยิ่งขึ้น พวกท่านจักทำความบริบูรณ์ และความไพบุลย์แห่งปัญญาให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่. คูกรโปกฐปาทะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นไฉน เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาษิตย่อมถึงความ เป็นภาษิตมีปาฏิหาริย์ มิใช่หรือ.

ถูกแล้ว พระองค์ผู้เจริญ เมื่อเป็นเช่นนั้น ภาษิตย่อมถึงความ เป็นภาษิตมีปาฏิหาริย์.

[๓๐๙] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว จิตตหัตถิสารีบุตร ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ สมัยใดมีการ ได้อัตตาที่หยาบ สมัยนั้น ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ความได้อัตตาที่หารูปมิได้ เป็นโมฆะ มีแต่การ ได้อัตตาที่หยาบเป็นเพียงแท้ สมัยใด มีการ ได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ สมัยนั้น ความได้อัตตาที่หยาบ ความได้อัตตาที่หารูปมิได้ เป็นโมฆะ มีแต่การ ได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจเป็นเพียงแท้ สมัยใด มีการ ได้อัตตาที่หารูปมิได้ สมัยนั้น ความได้อัตตาที่หยาบ ความได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ เป็นโมฆะ มีแต่การ ได้อัตตาที่หารูปมิได้เป็นเพียงแท้.

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ดูกรจิตตะ สมัยใด มีการได้อัตตาที่หยาบ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ไม่นับว่าได้อัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้อัตตาที่หยาบอย่างเดียว ดูกรจิตตะ สมัยใด มีการได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้อัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้อัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจอย่างเดียว ดูกรจิตตะ สมัยใด มีการได้อัตตาที่หารูปมิได้ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้อัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ นับว่าได้อัตตาที่หารูปมิได้

[๓๑๐] ดูกรจิตตะ ถ้าชนทั้งหลายพึงถามท่านว่า เธอได้มีในอดีตกาล มิใช่ว่าเธอไม่ได้มี ก็หาไม่ เธอจักมีในอนาคตกาล มิใช่ว่าเธอจักไม่มีก็หาไม่ เธอมีอยู่ในบัดนี้ มิใช่ว่าเธอไม่มีอยู่ ก็หามิได้ เช่นนั้นหรือ เมื่อท่านถูกถามอย่างนี้ ท่านจะพึงพยากรณ์ว่าอย่างไร.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเขาถามข้าพระองค์อย่างนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์ว่า ข้าพเจ้าได้มีแล้วในอดีตกาล มิใช่ว่าไม่มีก็หามิได้ ข้าพเจ้าจักมีในอนาคตกาล มิใช่ว่าจักไม่มีก็หามิได้ ข้าพเจ้ามีอยู่ในบัดนี้ มิใช่ว่าไม่มีอยู่ก็หามิได้.

[๓๑๑] ดูกรจิตตะ ถ้าเขาพึงถามท่านว่า เธอได้อัตตภาพที่เป็นอดีตแล้ว การที่เธอได้อัตตภาพเช่นนั้นนั้นแหละ เป็นของเที่ยงแท้ การได้อัตตภาพเป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นโมฆะ เธอจักได้อัตตภาพเป็นอนาคต การได้อัตตภาพเช่นนั้น เท่านั้น เป็นของเที่ยงแท้ การได้อัตตภาพเป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นโมฆะ เธอได้อัตตภาพเป็นปัจจุบันในบัดนี้ การได้อัตตภาพเช่นนั้นเท่านั้น เป็นของเที่ยงแท้ การได้อัตตภาพเป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นโมฆะ อย่างนั้นหรือ เมื่อท่านถูกถามอย่างนี้ จะพึงพยากรณ์ว่าอย่างไร.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเขาถามข้าพระองค์อย่างนั้น ข้าพระองค์พึงพยากรณ์ว่า ข้าพเจ้าได้อัตตภาพเป็นอดีตแล้ว การได้อัตตภาพเช่นนั้นเท่านั้น เป็นของเที่ยงแท้ในสมัยนั้น การได้อัตตภาพเป็นอนาคต เป็นปัจจุบัน เป็นโมฆะ ข้าพเจ้าจักได้อัตตภาพเป็นอนาคต การได้อัตตภาพเช่นนั้นเท่านั้นเป็นของเที่ยงแท้ในสมัยนั้น การได้อัตตภาพเป็นอดีต เป็นปัจจุบัน เป็นโมฆะ ข้าพเจ้าได้อัตตภาพเป็นปัจจุบันบัดนี้ การได้อัตตภาพเช่นนั้นเท่านั้นเป็นของเที่ยงแท้ในสมัยนี้ การได้อัตตภาพเป็นอดีต เป็นอนาคต เป็นโมฆะ.

[๓๑๒] ดูกรจิตตะ อย่างนั้นแหละ สมัยใด มีการได้อัตตาที่หยาบ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ไม่นับว่าได้อัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้อัตตาที่หยาบอย่างเดียว.

ดูกรจิตตะ สมัยใด มีการได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้อัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้อัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจอย่างเดียว.

คุณกรจิตตะ สมัยใด มีการได้อัตตาที่หารูปมิได้ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้ัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้ัตตาที่สำเร็จด้วยใจ นับว่าได้ัตตาที่หารูปมิได้โดยเฉพาะ.

คุณกรจิตตะ เหมือนอย่างว่า นมสคจากแม่โค นมสั้มจากนมสค เนยขึ้นจากนมสั้ม เนยใสจากเนยขึ้น หัวเนยใสจากเนยใส สมัยใดเป็นนมสค สมัยนั้น ไม่นับว่านมสั้ม เนยขึ้น เนยใส หัวเนยใส นับว่านมสคอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดเป็นนมสั้ม สมัยนั้น ไม่นับว่านมสค เนยขึ้น เนยใส หัวเนยใส นับว่าเป็นนมสั้มอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดเป็นเนยขึ้น สมัยนั้น ไม่นับว่านมสค นมสั้ม เนยใส หัวเนยใส นับว่าเป็นเนยขึ้นอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดเป็นเนยใส สมัยนั้น ไม่นับว่านมสค นมสั้ม เนยขึ้น หัวเนยใส นับว่าเป็นเนยใสอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดเป็นหัวเนยใส สมัยนั้น ไม่นับว่านมสค นมสั้ม เนยขึ้น เนยใส นับว่าเป็นหัวเนยใส อย่างเดียวกันเท่านั้น ฉะนั้น คุณกรจิตตะ ฉะนั้นเหมือนกัน สมัยใดมีการได้อัตตาที่หยาบ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้ัตตาที่สำเร็จด้วยใจ ไม่นับว่าได้ัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้ัตตาที่หยาบอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดมีการได้อัตตาที่สำเร็จด้วยใจ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้ัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้ัตตาที่หารูปมิได้ นับว่าได้ัตตาที่สำเร็จด้วยใจอย่างเดียวกันเท่านั้น สมัยใดมีการได้อัตตาที่หารูปมิได้ สมัยนั้น ไม่นับว่าได้ัตตาที่หยาบ ไม่นับว่าได้ัตตาที่สำเร็จด้วยใจ นับว่าได้ัตตาที่หารูปมิได้โดยเฉพาะเท่านั้น.

คุณกรจิตตะ เหล่านี้แลเป็นชื่อตามโลก เป็นภาษาของโลก เป็นโวหารของโลก เป็นบัญญัติของโลก ที่ตถาคตกล่าวอยู่ มิได้ยึดถือ.

[๓๑๓] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว โปญฺฐปาทปริพาชกได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีป ในที่มีมืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจักเห็นรูป ดังนี้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอนเอกปริยาย ฉะนั้นเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและพระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะตลอดชีวิต ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป.

จิตตหัตถิสาริปุตรบรรลุประอรหัตตผล

ฝ่ายจิตตหัตถิสาริปุตรก็ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภาษิตของพระองค์แจ่มแจ้งนัก เปรียบเหมือนบุคคลหงายของ

ที่คิดว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง หรือตามประทีปในที่มืด ด้วยคิดว่า ผู้มีจักขุจัก
เห็นรูป ดังนี้ ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคทรงประกาศพระธรรมโดยอเนกปริยาย ฉะนั้น
เหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ขอถึงพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและ
พระภิกษุสงฆ์ ว่าเป็นสรณะ ข้าพระองค์พึงได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระ
ภาค เมื่อจิตตหัตถิสาริบุตรได้บรรพชาอุปสมบทในสำนักของพระผู้มีพระภาคแล้ว ท่าน
อุปสมบทแล้วไม่นานหลีกออกไปอยู่แต่ผู้เดียว เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีคนส่งไป
แล้ว ไม่ช้านานเท่าไร ก็ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดพรหมจรรย์ ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าที่อุลฺลุบททั้งหลาย
ผู้มีความต้องการ ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ด้วยปัญญาอันยิ่งด้วยตนเองใน
ปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ รู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่น
เพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี ท่านจิตตหัตถิสาริบุตรได้เป็นพระอรหันต์รูปหนึ่ง ในพระ
อรหันต์ทั้งหลาย ดังนี้แล.

จบไปภูฏปาทสูตร ที่ ๕.